

M. ĐURIĆ
M. UROŠEVIĆ

SISTEM MIKRO FARMI KOZA U VISINSKOJ ZONI KOPAONIKA

Kopaonik, planinska lepotica, u poslednje vreme zaokuplja pažnju svih. Na žalost naša pažnja pobuđena je nakon razornog zemljotresa koji se dogodio 10. 9. 1983. godine. Lepota Kopaonika nije bila dovoljna da zaokupi našu pozornost, morao je to uraditi zemljotres.

U pogledu prirodnih potencijala ovo područje je jedno od bogatijih u našoj zemlji. Eksploatacija prirodnih resursa na Kopaoniku stara je koliko i život na ovom području. Vađenje ruda iz dubina ovog masiva otpočeo je moćni Rim, da bi taj posao nastavili svi koji bi kasnije dospevali do ovog područja.

Nakon oslobođenja, od 1945. do danas nastavlja se eksploatacija rudnih bogatstava. Dolazi do stvaranja šumsko-privrednog područja sa osnovnim ciljem da se zaštite šume i da se organizuje njihova obnova. U visinskoj zoni se zabranjuje ispaša stoke, što veoma brzo dovodi do naglog smanjenja broja krupne i sitne stoke. Podižu se društvene farme, od kojih neke i danas funkcionišu. Na žalost, niti jedna od privrednih aktivnosti nije podstakla ukupni razvoj ovog područja. Region svakim danom postaje sve stariji, depopulacija je stalni proces. Plodnost stanovništva veoma je niska i ima tendenciju stalnog smanjenja. U 1960. godini opšta stopa nataliteta iznosila je 21,6%, da bi 1981. godine bila 11,8%. Starosna struktura stanovništva takođe nije zadovoljavajuća. Među poljoprivrednicima 17,5% ima više od 65 godina.

Zbog nepostojanja odgovarajućih programa, pre svega u poljoprivredi i stočarstvu, većina stanovništva ne oseća sigurnost za svoju egzistenciju. Zbog takve situacije sva domaćinstva bave se svaštarenjem u proizvodnji, jer samo tako mogu obezbediti sopstvene potrebe.

Nakon razornog zemljotresa situacija se, polako ali ipak menja. Pre svega zainteresovanost društva za ovo područje znatno je povećana. Društvena zajednica ulaže značajna sredstva da ovaj deo zemlje ponovo oživi. Stvoreni su mnogi programi, a među njima je i program razvoja stočarstva urađen u RO »Genex-Kopaonik«. Ovaj se program bazira na sistem mikro farmi.

Do sada se kod nas pojam sistema mikro farmi nije pojavljivao. U periodu koji je, ne tako daleko iza nas, pažnju stočara zaokupljale su mini farme. Zakonodavac je regulisao veličinu mini farme u odnosu na broj grla, organizacioni model, izvor finansiranja itd. Moglo bi se, uslovno, reći da sve ono što svojom veličinom ne zadovoljava propisane zahteve za mini farmu pripada mikro farmi. Da bi neka farma pripadala sistemu mikro farmi mora ispunjavati čitav niz zahteva. To nije neorganizovan sistem, kako bi se, možda, moglo pomisliti. Najznačajniji zahtevi za mikro farmu su, pre svega, da je u organizacionom smislu, priključena u sistem, da zadovoljava kriterijume sistema kao što su: rasni sastav, resursi hrane, organizovan plasman, ostvarenje dohotka itd. U osnovi ove koncepcije značajno

Mile Đurić, dipl. ing., RO »Genex-Kopaonik«, Beograd; Milivoje Urošević, dipl. vet., spoljni saradnik »Genex-Kopaonik«.

je da je reč o sistemu ili organizacionom modelu, te da se radi o jednom na specifičan način urađenom sistemu, gde su odnosi elemenata sistema, a mikro farma je jedan od elemenata, povezan i čvrstim međusobnim organizacionim vezama.

Sistem mikro farmi, u osnovi, projektovan je da bude podsistem nekom velikom sistemu, ali u sebi sadrži sve odlike samostalnog sistema.

Ovakva postavka ima osnovu u rezultatima postignutim u posleratnim godinama u Jugoslaviji. Konceptcija sistema mikro farmi zasnovana je na masovnosti individualnih odgajivača sa malom proizvodnjom ali organizovanih u sistem koji daje veliku ukupnu proizvodnju. Konceptcija ima polazne sličnosti u društveno priznatom i verifikovanom modelu: velika + mala privreda. Sistem mikro farmi orijentisan je na maksimalno iskorišćenje svih resursa koji do sada nisu bili organizovano korišćeni. Osnovna bit konceptcije mogla bi se svesti na krilaticu: svaka kuća farma-svaki čovek farmer.

Potencijalna područja, ali ne samo ona, za uspostavljanje ovakvog sistema su područja i regioni koji ne poseduju uslove za stvaranje velikih proizvodnih sistema. Sela u visinskoj zoni Kopaonika, obzirom na nadmorsku visinu na kojoj su locirana, imaju delimično ograničenu mogućnost u uzgoju klasičnih žitarica (kukuruz uopšte ne uspeva), pa samim tim im je i ograničena orijentacija pri gajenju stoke. U ovom području nema izgrađenih komunikacija sa razvijenim centrima što je uslovalo da ne postoje organizovani oblici proizvodnje.

Sadašnji potencijal u visinskoj zoni Kopaonika čini pet sela u kojima je moguće, u prvoj fazi, organizovati pet blokova sa preko 50 mikro farmi, a da pri tom budu zadovoljeni kriterijumi na kojima je zasnovana konceptcija sistema mikro farmi.

Za područje Kopaonika predložena konceptcija ima poseban društveno ekonomski značaj. Ovakva proizvodnja bi otvorila znatne mogućnosti za razvoj i drugih oblika proizvodnje, kao što je prerada mleka, mesa, kože itd.

Poseban ekonomski značaj je da predloženi sistem bude u funkciji proizvodnje hrane za sve veći broj inostranih turista, koji sve češće dolaze iz zemalja gde su kozji serevi i meso veoma cenjeni (Francuska).

Formiranje ovakve proizvodnje zahteva relativno skromna investiciona ulaganja, uz velike mogućnosti korišćenja postojećih i adaptiranih stočarskih objekata. Proizvodnja je bazirana isključivo na domaćim sirovinama, u proces proizvodnje se uključuju kategorije stanovništva koje su neiskorišćene radne rezerve. Mikro farma zahteva veoma malo, ili ga uopšte nema, teškog fizičkog rada.

U posmatranom regionu manje od 3% stanovnika je stalno zaposleno, dok 97% ostalog stanovništva svoju snagu troši na ekstenzivno neorganizovano stočarstvo svaštarskog tipa bez tržišne orijentacije.

Pošto se radi o malim proizvodnim kapacitetima konceptcija sistema podrazumeva uzgoj najkvalitetnijih grla čiji genetski potencijal omogućava visoko produktivnu i kvalitetnu proizvodnju. Ovaj sistem predstavlja prelazni oblik između amaterskog i profesionalnog bavljenja stočarstvom, ali tako zasnovan da amaterizam podrazumeva samo broj grla, dok tehnologija samog gajenja podrazumeva visok stepen obuke i znanja odgajivača.

Veoma značajna odlika sistema je njegova efikasnost potencirana pratećim karakteristikama kao što su fleksibilnost i stabilnost. Ispadanjem iz sistema jedne ili više mikro farmi sam sistem nije ugrožen jer veći deo proizvodnje i dalje funkcioniše. Sistem se može širiti, odnosno on je otvoren pa je moguće priključenje novog bloka mikro farmi.

U selima Kopaonika članove jednog domaćinstva čine 3—4 generacije, a veličina domaćinstva je 5—8 ili više članova. Ovo jasno kazuje da radna snaga nije problem, za ovakav vid proizvodnje. Bogatstvo Kopaonika uslovljava da sada domaćinstva imaju znatan višak travne mase sa livada, jer nemaju odgovarajući broj stoke, a i rasna struktura je nezadovoljavajuća.

Koza nije čovekov konkurent u ishrani, a vreme će pokazati ispravnost orijentacije.

LITERATURA

1. Glavički M. (1985): Društvene akcije na sanaciji, obnovi i razvoju područja Kopaonika pogođenog zemljotresom. Zbornik radova »Turizam u razvoju sela Kopaonika« str. 21—23. Beograd.
2. Mitrović S. (1985): Turizam u razvoju sela Kopaonika. Zbornik radova »Turizam u razvoju sela Kopaonika«, str. 12—21. Beograd.
3. Petrovar Ksenija: O društvenom kontekstu razvoja seoskog područja Kopaonika. Zbornik radova »Turizam u razvoju sela Kopaonika« str. 40—43.
4. Pletikapić S. (1950): Problem uzgoja koza u gradu. Mali stočar 2, 103—105.
5. Rako A. (1950): O značenju, osobitostima i perspektivi intenzivnog uzgoja mlječnih koza.
6. Šmacelj I. (1950): Mogućnost proizvodnje sanskih koza u većim farmama. Mali stočar 2, 91—102.